

Растворов Ілля Сергійович,

аспірант

Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва

і дизайну імені Михайла Бойчука

ORCID ID: 0009-0001-3918-1115

illya.rastvorov@gmail.com

АСПЕКТИ ДИЗАЙНУ ЛЮДСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА БУДІВЕЛЬ ЗВО КИЄВА 1970–1991-Х РР. ТА ЇХ ДОСТУПНОСТІ ДЛЯ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Мета дослідження полягає в аналізі архітектурних особливостей дизайну людського середовища будівель вищих навчальних закладів м. Києва, зведених у період 1970–1991 рр., з погляду забезпечення доступності для маломобільних груп населення, виявленні характерних проектних рішень та визначенні їх впливу на подальше формування інклюзивного освітнього середовища. Дизайн людського середовища розглядається як антропоцентричний підхід, що інтегрує фізичні, психологічні та соціальні аспекти взаємодії людини з простором. Здійснено комплексний аналіз архітектурних особливостей трьох репрезентативних будівель вищих навчальних закладів м. Києва, зведених у період 1970–1991 рр., з позиції забезпечення доступності для маломобільних груп населення. Методологія дослідження базується на порівняльному аналізі проектних рішень, натурних обстеженнях об'єктів та вивченні нормативної документації періоду проектування (СНіП II-60-75). Визначено системні обмеження радянської проектної парадигми: відсутність пандусів (100% досліджених об'єктів), недоступність вертикальних комунікацій (сходи без поручнів належної висоти), відсутність адаптованих санвузлів та навігаційних систем для осіб з порушеннями зору та слуху. Виявлено домінування медичної моделі інвалідності, що передбачала сегрегацію осіб з особливими потребами в спеціалізованих закладах. Обґрунтовано типові проектні практики радянського періоду, які створили довготривалі бар'єри для інклюзії. Проведено порівняльний аналіз корпусів Факультету радіофізики КНУ (1975), архітектурного факультету КІБІ/КНУБА (1982) та Інституту міжнародних відносин КНУ (1979–1986) у контексті сучасних вимог універсального дизайну. Результати демонструють необхідність комплексної модернізації для створення справді інклюзивного людського середовища. Матеріали дослідження мають практичне значення для розробки стратегій адаптації існуючого фонду навчальних будівель до потреб інклюзивної освіти та формування нових підходів до проектування освітнього простору в Україні.

Ключові слова: освіта, вищий навчальний заклад, універсальний дизайн, дизайн людського середовища, пандус, маломобільні групи населення, люди із обмеженими можливостями, інклюзія будівель і споруд, заклад вищої освіти, навчальний корпус, просторове рішення, антропоцентричний підхід.

Rastvorov Iliia. ASPECTS OF HUMAN ENVIRONMENT DESIGN IN UNIVERSITY BUILDINGS OF KYIV (1970–1991) AND THEIR ACCESSIBILITY FOR PEOPLE WITH LIMITED MOBILITY

The aim of the study is to analyze the architectural features of human environment design in university buildings in Kyiv constructed between 1970 and 1991, from the perspective of accessibility for people with limited mobility. The research seeks to identify characteristic design solutions and determine their impact on the further development of an inclusive educational environment. Human environment design is examined as an anthropocentric approach that integrates physical, psychological, and social aspects of human-space interaction, going beyond traditional understanding of physical space to encompass ergonomics, proxemics, and environmental psychology. A comprehensive analysis was conducted of three representative university buildings in Kyiv built during 1970–1991, focusing on accessibility for people with limited mobility. The methodology combines comparative analysis of design solutions, field surveys, and examination of period regulatory frameworks (SNiP II-60-75). The study identifies systemic limitations of Soviet design paradigm: absence of ramps (100% of examined buildings), inaccessible vertical communications (stairs without proper handrails), lack of adapted sanitary facilities and navigation systems for people with visual or hearing impairments. The research reveals dominance of the medical

model of disability that promoted segregation of people with special needs in specialized institutions. Comparative analysis of the Faculty of Radiophysics at KNU (1975), Faculty of Architecture at KIBI/KNUCA (1982), and Institute of International Relations at KNU (1979–1986) demonstrates significant gaps between Soviet-era design practices and contemporary universal design principles. The findings indicate that 80–90% of educational spaces remain inaccessible without major modifications. The research has practical significance for developing adaptation strategies for existing educational buildings and forming new approaches to educational space design in Ukraine. The study contributes to understanding the evolution from segregated to inclusive educational environments and provides evidence base for policy recommendations on creating truly inclusive human environments in higher education institutions.

Key words: education, higher education institution, universal design, human environment design, ramp, people with limited mobility, persons with disabilities, building and facility inclusion, institution of higher education, academic building, spatial solution, anthropocentric approach.

Вступ. У другій половині ХХ століття в межах радянської урбаністичної політики відбувалося активне розгортання мережі навчальних закладів у місті Київ, що супроводжувалося масштабним освітнім будівництвом. Архітектурні проекти того періоду відображали ідеологічні, соціальні та функціональні настанови держави, зокрема орієнтацію на масовість освіти, стандартизованість забудови та експлуатаційну ефективність [1]. Проте в центрі уваги архітекторів та проєктувальників рідко опинялися потреби осіб із обмеженою мобільністю, адже інклюзивний підхід до організації людського середовища на той час не був закріплений ні в нормативних документах, ні в архітектурній традиції [2].

Незважаючи на існування спеціалізованих освітніх закладів для людей із порушеннями зору, слуху чи опорно-рухового апарату, загальнодоступні вищі навчальні заклади залишалися малопридатними для навчання студентів із інвалідністю. Відсутність пандусів, ліфтів, адаптованих санвузлів і доступних маршрутів пересування свідчить про домінування медичної моделі сприйняття інвалідності, за якої відповідальність за інтеграцію покладалася не на просторове середовище, а на саму людину. Як зазначається у сучасних дослідженнях, в Україні довгий час переважала медична модель інвалідності, що характеризувалася акцентом на медичних аспектах та ізоляції осіб з порушеннями від загального соціального простору, що кардинально відрізняється від сучасних підходів до інклюзії [3].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю ретроспективного аналізу радянських архітектурних практик у сфері освіти

з позиції сьогоденного розуміння доступності та інклюзивності. Особливо важливим є виявлення передумов обмежень і винятків у створенні людського середовища навчальних корпусів вищих навчальних закладів освіти Києва, що дозволить глибше осмислити процес еволюції архітектури в бік відкритості та рівності. Сучасні дослідження, зокрема роботи Синьова В. М. та Шульженка Д. І., підкреслюють важливість створення психологічно комфортного та фізично доступного середовища для осіб з різними освітніми потребами, що кардинально відрізняється від підходів радянського періоду [4].

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано методи аналізу нормативних документів відповідного періоду, огляд фахової літератури, аналіз проєктів будівель, а також вивчення причинно-наслідкових зв'язків у формуванні освітнього середовища. Проведено порівняльний аналіз трьох будівель, запроектованих та побудованих у місті Київ у період 1970–1991 рр.

Результати. У радянський період проєктування навчальних корпусів не передбачало врахування потреб осіб із інвалідністю. Архітектурні рішення відзначалися уніфікованістю й орієнтацією на «середнього» студента. Сходи без пандусів, вузькі дверні прорізи, відсутність ліфтів – усе це робило людське середовище вкрай недоступним.

Засоби адаптації (наприклад тактильні елементи чи візуальні орієнтири) були відсутні. Радянська освітня модель не передбачала вільного доступу осіб з особливими потребами до закладів вищої освіти, що обумовлювалося не лише ідеологічними, а й архітектурними бар'єрами. Колупаєва. А. А у своєму

дослідженні теорії і практики інклюзивної освіти зазначає, що радянська система освіти базувалася на принципах сегрегації та спеціалізації, що кардинально суперечить сучасним підходам до створення інклюзивного освітнього середовища [5].

У радянській системі вищої освіти формувалась модель сегрегації, за якої люди шкільного віку з інвалідністю навчалися переважно у окремих спеціалізованих закладах. Ці заклади функціонували ізольовано від загальної системи вищої освіти, мали спеціальні програми, адаптовану методику викладання, гуртожитки, технічне обладнання та штат викладачів, що володіли жестовою мовою або методикою навчання осіб з порушенням зору чи слуху. Спеціалізованих академічних вищих навчальних закладів на території УРСР не існувало, а доступ студентів із інвалідністю до загальних академічних ВНЗ був цілком обмежений.

Одним із показових прикладів такої моделі в Україні був Київський технікум легкої промисловості (нині Київський фаховий коледж легкої промисловості). У 1958 році заклад став першим в УРСР, який почав підготовку студентів із порушеннями слуху для роботи у легкій промисловості [6].

Ізольована сегрегаційна система визначалась трьома ключовими факторами:

Медицина модель інвалідності, яка домінувала в СРСР: вважалося, що особа з інвалідністю має обмеження, які неможливо компенсувати в умовах звичайного закладу вищої освіти. Це виправдовувало створення спеціалізованих установ [7].

Ідеологічна установка радянського суспільства: інвалідність сприймалась як відхилення від «нормального», а публічна присутність осіб з інвалідністю не відповідала образу «здорового соціалістичного громадянина». Відтак – «приховування» таких осіб через окрему інфраструктуру [8].

Централізована система управління: спеціалізовані технікуми та училища підпорядковувалися Міністерству соціального забезпечення, а не освіти. Відтак не передбачалася інтеграція у загальну освітню політику чи університетський простір [7].

Як наслідок попри те, що такі заклади, як Київський технікум легкої промисловості, забезпечували базовий доступ до освіти, вони фактично ізолювали осіб з інвалідністю від загального академічного середовища. Випускники мали обмежений спектр професій, часто – знижений соціальний статус. Така модель зумовила інституційну нерівність та репродукцію стигматизації, що має довготривалі наслідки у пострадянський період [6], [8]. Колупаєва. А. А підкреслює, що подолання таких стереотипів та створення справді інклюзивного освітнього середовища вимагає комплексного підходу, що поєднує архітектурну доступність, педагогічну підготовку та зміну суспільних установок [5].

У країнах Заходу процес інклюзії розпочався раніше, однак стосувався насамперед шкільної освіти. Вищі навчальні заклади (університети, коледжі) до кінця 1980-х залишалися малодоступними для осіб з інвалідністю через фізичні, фінансові та соціальні бар'єри.

У США ключовим етапом став Rehabilitation Act 1973 року, зокрема розділ 504, який вперше заборонив дискримінацію осіб із інвалідністю в університетах, що фінансуються державою. Проте реальна імплементація цього положення почалась лише у 1980-х роках [9].

У Великій Британії до 1995 року університети не мали зобов'язань щодо доступності. Лише з прийняттям Disability Discrimination Act (1995) заклади вищої освіти почали поступово впроваджувати політики підтримки [10].

Дослідники вказують, що до цього часу університетське середовище залишалось виключальним, формованим для «нормативних» студентів. Особи з інвалідністю або не заохочувались до вступу, або не мали інфраструктурних та академічних умов для навчання [9], [10].

У Фінляндії, яка вже з 1970-х років впровадила інтеграцію в середній школі, доступ до закладів вищої освіти залишався вибіркоким і залежав від локальних рішень вишів, хоча система підтримки згодом стала зразковою на рівні Європейського Союзу [11].

На тлі цих обмежень у 1980-х з'являється нове бачення доступності – не як окремої

адаптації, а як вихідної умови проектування. У США Центр CAST розробив концепцію Universal Design for Learning (UDL) – підхід, який передбачає створення навчального середовища, що з самого початку враховує різноманітність користувачів. UDL спирається на три основні принципи: множинність способів подачі інформації, активності студентів та засобів мотивації [12].

Ця ідея еволюціонувала з архітектурного концепту універсального дизайну, сформульованого Рональдом Мейсом у 1990 році. Мейс підкреслював, що будівлі повинні бути спроектовані одразу з урахуванням різноманітних потреб людей: із пандусами, широкими проходами, зручними санвузлами, ліфтами з низькими панелями керування тощо [13].

В Україні лише з 2017 року поступово була розпочата імплементація ідеї універсального дизайну в освітню політику, що стало частиною широких реформ, орієнтованих на права людини та інклюзію. Важливим кроком стало ухвалення Закону України «Про освіту» (№ 21450-VIII від 05.09.2017), у якому вперше на рівні законодавства закріплено поняття універсального дизайну в контексті доступності освіти. Цей закон також заклав підґрунтя для зміни парадигми – від моделі адаптації «особливого» студента до моделі проектування інклюзивного середовища, яке заздалегідь враховує різноманітність освітніх потреб [14].

Потапенко М. В. та співавтори підкреслюють, що більшість українських навчальних корпусів збудовані ще у 1950–1980-х роках, тому модернізація архітектурного середовища є критично необхідною. Автори відзначають, що більшість українських закладів вищої освіти поки не мають належної інфраструктури та підготовлених кадрів для реалізації принципів універсального дизайну [15].

У міжнародному контексті важливою є робота Bergova M., яка аналізує організацію інклюзивної освіти в Україні та Європі. Авторка зазначає, що європейська практика значно випереджає українську у питаннях нормативно-правової бази, міждисциплінарної підтримки та системного впровадження універсального дизайну [16].

Аналіз наукових публікацій свідчить про наявність значних прогалин. По-перше, досі недостатньо методичних рекомендацій для впровадження універсального дизайну у вищих навчальних закладах. По-друге залишається невирішеним питання достатня підготовка викладачів до роботи у змішаному, фізично та педагогічно адаптованому середовищі. По-третє багато досліджень носять описовий характер і не ґрунтуються на емпіричних даних. По-четверте відсутня база досліджень наявних корпусів вищих навчальних закладів та проектних рішень із зазначеними техніко-економічними характеристиками для імплементації елементів універсального дизайну.

Зокрема Тріпак О. наголошує, що концептуальні засади інклюзивної освіти в Україні мають фрагментарний характер і потребують більш чіткого нормативного вивчення, особливо на рівні вищої освіти [17].

Виклад основного матеріалу дослідження. У період 1960–1991 років у Києві спостерігалось активне будівництво нових корпусів вищих навчальних закладів, що відображало стратегічну мету радянської освітньої політики – забезпечення масової підготовки фахівців для потреб народного господарства. У цей період будівництво навчальних закладів було спрямоване на: розширення навчальних площ з метою збільшення кількості студентів та покращення умов навчання; модернізацію інфраструктури – створення сучасних лабораторій, науково-дослідних центрів та спортивних комплексів; децентралізацію навчальних закладів – розміщення нових корпусів в різних районах міста для зручності студентів та викладачів.

За приклади побудови нових навчальних корпусів зазначеного періоду можна виокремити: корпус факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1975 року будівництва; корпус архітектурного факультету «Київського Інженерно-Будівельного інституту» (КІБІ) – сучасна назва Київський національний університет будівництва і архітектури (КНУБА) – 1982 року будівництва; будівля

Вищої партійної школи при ЦК КПУ, що нині є навчальним корпусом Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1979–1986 років будівництва.

В зазначений період архітектурне проектування навчальних закладів у СРСР відбувалося в межах типових підходів, що регламентувалися державними будівельними нормами, зокрема СНиП II-60-75 [18]. Основна увага приділялася ефективному функціональному зонуванню, технологічній оснащеності лабораторій і лекційних залів, однак повністю ігнорувалися питання доступності, комфортності користування для людей з різними потребами.

Ця особливість чітко простежується на прикладі корпусу факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка, збудованого у 1975 році. Проектування здійснювалося з урахуванням потреб природничо-наукових дисциплін: широкі коридори, високі стелі, наявність ліфтів для обладнання. Втім вертикальні й горизонтальні комунікації не передбачали жодних елементів інклюзивності. Вхідні групи будівлі недоступні для людей з порушеннями мобільності, відсутнє тактильне та візуальне зонування [19].

Просторове рішення головного холу будівлі спроектовано із значними перепадами висот. По центру холу виконані величезні сходи в 11 сходинок. На сходах відсутні поручні. Поверхи поєднані масивними сходовими елементами. Встановлені масивні поручні виконують лише функцію огорожі (рис. 1–2).

Певні тенденції ускладнення просторових рішень і спроб індивідуалізації проектів можна простежити у корпусі архітектурного факультету Київського інженерно-будівельного інституту (нині КНУБА), збудованому у 1982 році. Архітектори Л. І. Філенко, В. І. Гопкало та А. Коробка прагнули врахувати специфіку творчого освітнього процесу, створивши відкриті простори, зони для колективної роботи, великі атріуми. Однак навіть така архітектура, що виходила за межі суворих типових рішень, знову ж таки не містила

Рис. 1. Сходи центрального холу навчального корпусу факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка [22]

Рис. 2. Міжповерхові сходи навчального корпусу факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка [23]

жодних інклюзивних елементів. Це підтверджує системний характер підходу, в якому архітектурне середовище університету формувалося винятково під модель «здорового студента», а доступність для інших груп населення не була предметом проектної уваги [20] (рис. 3–4).

Подібні риси спостерігаються й у будівлі нині Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка. Цей корпус зведений у 1979–1986 роках для Вищої партійної школи

Рис. 3. Вхідна група навчального корпусу Архітектурного факультету [24]

Рис. 4. Центральний хол навчального корпусу Архітектурного факультету Київського інженерно-будівельного інституту КІБІ (нині КНУБА) [25]

при ЦК КПУ, а згодом переданий університету. В архітектурному плані вирізняється раціональною функціональністю, типовою для тогочасної адміністративної архітектури. Композиція корпусу, яка включає 14-поверховий гуртожиток та 4-поверховий навчальний

блок, утілює ідею відокремленого простору, що не передбачає відкритості чи гнучкості використання. Хоча можна виокремити хол із конструкціями пандусів що з'єднують декілька різних рівнів приміщень в частині корпусу. Але кут нахилу і відсутність поручнів

Рис. 5. Центральний хол навчального корпусу Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка [27]

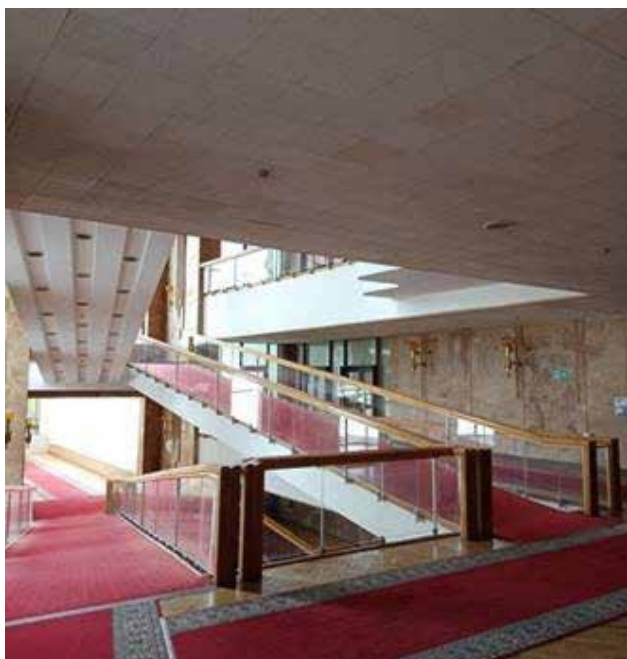

Рис. 6. Пандуси, що сполучають поверхи навчального корпусу Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка [28]

не дають змоги безперешкодно користуватись цим елементом людьми на кріслах колісних [21] (рис. 5–6).

Як і в попередніх прикладах, тут здебільшого відсутні елементи доступного середовища: ні фізичні, ні інформаційні, що підтверджує спільність архітектурної парадигми для будівель різного профілю.

Таким чином, аналіз трьох корпусів, що репрезентують різні функціональні напрямки (технічний, архітектурно-художній і гуманітарний), свідчить про єдину проектну логіку радянського періоду, у якій ключовою цінністю була експлуатаційна ефективність, а не людська різноманітність. Всі ці об'єкти сьогодні вимагають глибокої модернізації, якщо ставити за мету впровадження принципів універсального дизайну: зручності, доступності, гнучкості, простоти та інтуїтивності використання для всіх користувачів, незалежно від фізичних, сенсорних чи когнітивних можливостей.

Проведений огляд моделі проектування закладів вищої освіти у Києві в 1970–1991 рр. засвідчив домінування функціонального підходу з перевагою у стандартизації та масовій забудови. З'ясовано, що інклюзія в освітньому просторі не розглядалася як принципова

цінність, а натомість втілювалася у вигляді ізольованих спеціалізованих закладів для осіб з інвалідністю.

Вивчено чинні на період 1970–1991 рр. нормативні документи, що регулювали проектування освітніх об'єктів. Проаналізовано їхній вплив на планувальні рішення корпусів, таких як Факультету радіофізики КНУ, архітектурного факультету КІБІ (КНУБА) та Інституту міжнародних відносин КНУ.

Проведено оцінку просторової організації трьох навчальних корпусів, яка виявила спільні риси радянської архітектурної школи – акцент на масовість, типізацію та обмежену гнучкість простору. Водночас зафіксовано численні бар'єри доступності, які згодом потребували переосмислення в контексті нових підходів до інклюзії.

Окреслено трансформацію поглядів на доступність у світовому контексті, починаючи з освітніх реформ у США, Великій Британії та Фінляндії, які поступово перейшли до формування концепції універсального дизайну, визначеної Рональдом Мейсом, 1980–90-ті роки.

Проаналізовано український контекст інтеграції ідей універсального дизайну в освітню політику, зокрема у Законі України «Про освіту» (2017) [14], що вперше закріпив принцип безбар'єрності, інклюзивності та академічної доброчесності.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що ідеї універсального дизайну в контексті вищої освіти сформувалися як відповідь на потребу створення інклюзивного освітнього середовища, орієнтованого на забезпечення рівного доступу до навчального процесу для всіх здобувачів освіти незалежно від їхніх фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей. Універсальний дизайн охоплює не лише архітектурну доступність, а й педагогічну гнучкість, цифрову інклюзію та соціально-комунікативну відкритість навчального середовища.

Визначено, що в радянський період переважав медико-дефектологічний підхід до розуміння інвалідності, в межах якого осіб з особливими освітніми потребами розглядали як таких, що потребують ізоляції у спеціалізованих закладах. Це відображалось у принципах

архітектурного проектування навчальних корпусів, орієнтованих на стандартизованість, масовість і функціональність без урахування індивідуальних потреб. Порівняльний аналіз архітектурних характеристик навчальних корпусів різних періодів розвитку вищої освіти дозволив виявити наявність сталих бар'єрів у старих корпусах, зокрема: відсутність засобів фізичної доступності (пандусів, ліфтів, розширених проходів), навігаційних систем для осіб із порушеннями зору та слуху, доступних санітарно-гігієнічних приміщень тощо. Це свідчить про відсутність концептуальних основ інклюзії в архітектурній парадигмі того часу.

Аналіз закордонного досвіду впровадження підходу Universal Design for Learning (UDL) (США, Велика Британія, Фінляндія) дає підстави стверджувати, що ефективна

організація інклюзивного навчального простору можлива лише за умов системного врахування індивідуальних потреб здобувачів освіти та створення багатоканальних, адаптивних освітніх стратегій. Означено, що у сучасних навчальних корпусах спостерігається тенденція до часткового впровадження принципів універсального дизайну, однак реалізація таких рішень є фрагментарною та не завжди узгодженою.

Здійснений порівняльний аналіз наявної інфраструктури дозволяє дійти висновку про необхідність розробки єдиної нормативно-методичної бази щодо універсального дизайну у вищій освіті, що базувалася б на принципах міждисциплінарності, участі зацікавлених сторін та доказовості в ухваленні проектних рішень.

Література:

1. Слущкий Є. Д. Архітектура вищої школи УРСР. Київ : Будівельник, 1972. 148 с.
2. Стельмах Г. І. Соціальне будівництво та потреби доступності в радянському місті. *Архітектура і сучасність*. 1989. № 3. С. 23–29.
3. Еволюція розуміння інвалідності та поняття «особа з інвалідністю». *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 13. С. 52–56. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-52-56>
4. Синьов В. М., Шульженко Д. І. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. № 9. С. 234–250. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=apko_2017_9\(2\)_21](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=apko_2017_9(2)_21) (дата звернення: 25.04.2025).
5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с. URL: <https://kpdi.edu.ua/biblioteka/I/Інклюзивна%20освіта%20реалії%20та%20перспективи%20Колупаєва%20А.А..pdf> (дата звернення: 25.04.2025).
6. Величко С. В. Соціальна інклюзія осіб з інвалідністю: історико-педагогічний контекст радянської освітньої системи. *Педагогічна думка*. 2015. № 4. С. 45–51.
7. Слободяник І. М. Соціокультурні основи формування інклюзивного середовища в Україні: історичний контекст. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 7. С. 115–120.
8. Зайцева Г. В. Образ інваліда в радянському суспільстві: ідеологія та соціальна практика. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 3. С. 98–104.
9. U.S. Department of Education. Section 504 History. URL: <https://www.ed.gov/about/offices/list/ocr/504faq.html> (дата звернення: 20.04.2025).
10. UK Parliament. Disability Discrimination Act 1995 Overview. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents> (дата звернення: 20.04.2025).
11. Malinen O.-P. Inclusive Education Finland. MDPI. 2021. 156 p.
12. CAST. Universal Design for Learning Guidelines. 2002. URL: <https://www.cast.org/impact/universal-design-for-learning-udl> (дата звернення: 22.04.2025).
13. Mace R., Hardie G., Place J. Accessible Environments: Toward Universal Design. Raleigh: The Center for Universal Design, 1990. 156 p.
14. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
15. Потапенко М. В., Демиденко О. І., Кругляк В. І., Потапенко Г. М. Універсальний дизайн у вищих освітніх закладах: особливості підходів викладання. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 16. С. 45–52.
16. Beregova M. Peculiarities of inclusive education organization in Europe and Ukraine. *Science Rice: Pedagogical Education*. 2020. № 2(35). С. 33–36.

17. Тріпак О. Conceptualization and socio-economic problems of inclusive education: international legislation, experience of EU and Ukraine. *Ekonomichnyy analiz*. 2020. № 30(1). С. 138–145.
18. СНиП II-60-75 «Учебні заклади». Москва: Держбуд СРСР, 1975.
19. Modernism in Kyiv: Корпус ФРЕКС. URL: <https://modernism.in.ua/ua/knu-radio> (дата звернення: 21.05.2025).
20. Київський національний університет будівництва та архітектури. URL: <https://www.knuba.edu.ua> (дата звернення: 21.05.2025).
21. Інститут міжнародних відносин КНУ. URL: <https://guide.kyivcity.gov.ua> (дата звернення: 21.05.2025).
22. Фото холу корпусу факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://maps.app.goo.gl/KWS677dphpYY7b4m7> (дата звернення: 03.06.2025).
23. Фото сходів корпусу факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://maps.app.goo.gl/fChn3y6R4HPVnLyW8> (дата звернення: 03.06.2025).
24. Фото входної групи навчального корпусу Архітектурного факультету КНУБА. URL: <https://maps.app.goo.gl/BUKXFq45xQbhUJYu8> (дата звернення: 03.06.2025).
25. Фото центрального холу навчального корпусу Архітектурного факультету КНУБА. URL: <https://maps.app.goo.gl/tC1Zus9tLEPrJYDe7> (дата звернення: 03.06.2025).
26. Фото атріуму центрального холу навчального корпусу Інституту міжнародних відносин КНУ. URL: <https://maps.app.goo.gl/3nXkXvWWSMKbante6> (дата звернення: 03.06.2025).
27. Фото центрального холу навчального корпусу Інституту міжнародних відносин КНУ. URL: <https://maps.app.goo.gl/3nXkXvWWSMKbante6> (дата звернення: 03.06.2025).
28. Фото пандусів навчального корпусу Інституту міжнародних відносин КНУ. URL: <https://maps.app.goo.gl/jXXaELgfVUJcxPtMA> (дата звернення: 03.06.2025).

References:

1. Slutskiy, Ye. D. (1972). *Arkhitektura vyshchoi shkoly URSR* [Architecture of Higher Education Institutions of the Ukrainian SSR]. Kyiv: Budivelnik [in Ukrainian].
2. Stelmakh, H. I. (1989). *Sotsialne budivnytstvo ta potreby dostupnosti v radianskomu misti* [Social Construction and Accessibility Needs in the Soviet City]. *Arkhitektura i suchasnist – Architecture and Modernity*, 3, 23–29 [in Ukrainian].
3. *Evoliutsiia rozuminnia invalidnosti ta poniattia "osoba z invalidnistiu"* [Evolution of Understanding Disability and the Concept of "Person with Disability"]. (2022). *Naukovi zapysky. Serii: Pravo – Scientific Notes. Series: Law*, 13, 52–56. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-52-56> [in Ukrainian].
4. Synov, V. M., & Shulzhenko, D. I. (2017). *Psikhologhiia inkliuzyvnoi osvity uchniv zi spektrom intelektualnykh ta autystychnykh porushen* [Psychology of Inclusive Education for Students with Intellectual and Autistic Spectrum Disorders]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity – Current Issues of Correctional Education*, 9, 234–250. Retrieved from: [http://www.irbisnbn.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=apko_2017_9\(2\)_21](http://www.irbisnbn.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=apko_2017_9(2)_21) [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy* [Inclusive Education: Realities and Prospects]. Kyiv: Sammit-Knyha. Retrieved from <https://kpd.edu.ua/biblioteka/I/Інклюзивна%20освіта%20реалії%20та%20перспективи%20Колупаєва%20А.А..pdf> [in Ukrainian].
6. Velychko, S. V. (2015). *Sotsialna iinkliuziia osib z invalidnistiu: istoryko-pedahohichniy kontekst radianskoi osvitnoi systemy* [Social Inclusion of People with Disabilities: Historical and Pedagogical Context of the Soviet Educational System]. *Pedahohichna dumka – Pedagogical Thought*, 4, 45–51 [in Ukrainian].
7. Slobodianyk, I. M. (2020). *Sotsiokulturni osnovy formuvannia inkliuzyvnoho seredovyshcha v Ukraini: istorychnyi kontekst* [Sociocultural Foundations of Inclusive Environment Formation in Ukraine: Historical Context]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and Development of Gifted Personality*, 7, 115–120 [in Ukrainian].
8. Zaitseva, H. V. (2012). *Obraz invalida v radianskomu suspilstvi: ideolohiia ta sotsialna praktyka* [The Image of the Disabled Person in Soviet Society: Ideology and Social Practice]. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 98–104 [in Ukrainian].
9. U.S. Department of Education. Section 504 History. Retrieved from <https://www.ed.gov/about/offices/list/ocr/504faq.html> [in English].
10. UK Parliament. Disability Discrimination Act 1995 Overview. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents>.

11. Malinen, O.-P. (2021). Inclusive Education Finland. MDPI.
12. CAST. (2002). Universal Design for Learning Guidelines. Retrieved from <https://www.cast.org/impact/universal-design-for-learning-udl>.
13. Mace, R., Hardie, G., & Place, J. (1990). Accessible Environments: Toward Universal Design. Raleigh: The Center for Universal Design.
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Zakon Ukrainy "Pro osvitu" No. 2145-VIII [Law of Ukraine "On Education" No. 2145-VIII]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
15. Potapenko, M. V., Demydenko, O. I., Kruhliak, V. I., & Potapenko, H. M. (2025). Universalnyi dyzain u vysshchykh osvitynykh zakladakh: osoblyvosti pidkhodiv vykladannia [Universal Design in Higher Education Institutions: Teaching Approach Features]. *Pedahohichna Akademiia: naukovy zapysky – Pedagogical Academy: Scientific Notes*, 16, 45–52 [in Ukrainian].
16. Berehova, M. (2020). Peculiarities of inclusive education organization in Europe and Ukraine. *Science Rice: Pedagogical Education*, 2(35), 33–36.
17. Tripak, O. (2020). Conceptualization and socio-economic problems of inclusive education: international legislation, experience of EU and Ukraine. *Ekonomichnyi analiz – Economic Analysis*, 30(1), 138–145.
18. SNyP II-60-75. (1975). Uchbovi zaklady [Educational Institutions]. Moscow: USSR State Construction Committee [in Russian].
19. Modernism in Kyiv: Korpus FREKS [FRECS Building of KNU]. Retrieved from <https://modernism.in.ua/ua/knu-radio> [in Ukrainian].
20. Kyivskyi natsionalnyi universytet budivnytstva ta arkhitektury [Kyiv National University of Construction and Architecture]. Retrieved from <https://www.knuba.edu.ua> [in Ukrainian].
21. Instytut mizhnarodnykh vidnosyn KNU [Institute of International Relations of KNU]. Retrieved from <https://guide.kyivcity.gov.ua> [in Ukrainian].
22. Taras Shevchenko National University of Kyiv. (2025). Photo of the lobby of the Faculty of Radiophysics, Electronics and Computer Systems [Photograph]. Google Maps. Retrieved from <https://maps.app.goo.gl/KWS677dphpYY7b4m7>
23. Taras Shevchenko National University of Kyiv. (2025). Photo of the staircase of the Faculty of Radiophysics, Electronics and Computer Systems [Photograph]. Google Maps. Retrieved from <https://maps.app.goo.gl/fChn3y6R4HPVnLyW8>
24. Kyiv National University of Construction and Architecture. (2025). Photo of the entrance group of the academic building of the Faculty of Architecture [Photograph]. Google Maps. Retrieved from <https://maps.app.goo.gl/BUKXFq45xQbhUJYu8>
25. Kyiv National University of Construction and Architecture. (2025). Photo of the central hall of the academic building of the Faculty of Architecture [Photograph]. Google Maps. Retrieved from <https://maps.app.goo.gl/tC1Zus9tLEPrJYDe7>
26. Taras Shevchenko National University of Kyiv. (2025). Photo of the atrium of the central lobby of the academic building of the Institute of International Relations [Photograph]. Google Maps. Retrieved from <https://maps.app.goo.gl/3nXkXvWWSMKbante6>
27. Taras Shevchenko National University of Kyiv. (2025). Photo of the central hall of the academic building of the Institute of International Relations [Photograph]. Google Maps. Retrieved from <https://maps.app.goo.gl/3nXkXvWWSMKbante6>
28. Taras Shevchenko National University of Kyiv. (2025). Photo of the ramps of the academic building of the Institute of International Relations [Photograph]. Google Maps. Retrieved from <https://maps.app.goo.gl/jXXaELgfVUJcxPtMA>

Стаття надійшла: 21.08.2025

Прийнято: 09.09.2025

Опубліковано: 10.10.2025